

Roberto Bolaño - 2666 și teoria minoratului

Ruxandra CESEREANU

Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Facultatea de Litere
 “Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca, Faculty of Letters
 Personal e-mail: ruxces@gmail.com

Roberto Bolaño – „2666” and the theory of minority

This study examines Roberto Bolaño's strategies of redeploying marginality in literary discourse, with particular focus on his novel entitled 2666. Bolaño borrows the aesthetics of the peripheral, the poetics of the insignificant, or the themes of vagrancy and Bohemian rootlessness from various famous authors, but, at the same time, these elements are delivered in an unrivaled personal style that problematizes aspects pertaining to literary theory and the theory of the novel. An anarchetypal novel (with an atomized structure, much like the dispersed pieces of a puzzle), 2666 breaks many authorial and stylistic patterns and disregards the conventional rules of narrative architecture, becoming a significant milestone in today's novelistic world.

Keywords: Roberto Bolaño 2666, marginality, poetics of nothingness, theory of the novel, anarchaetype

Acum câțiva ani de zile scriam despre Roberto Bolaño și romanul său *Detectivii sălbatici*¹. Un roman subversiv artistic despre o hoardă a poezilor sud și central-americani, cu scopul de a schița o istorie a poeziei underground, dar și a poeziei oficiale, într-o panoramă atipică, pamfletară. Conchideam în textul meu de atunci că o carte bolañeză este într-atât de sățioasă încât o a doua carte nu voi mai citi, oricât de bine cotată (esteticeste) ar fi. Îmi ajunseseră cele șapte sute cincizeci de pagini din *Detectivii sălbatici* cât pentru o viață întreagă (de cititor și autor). Iată, însă, că m-am înșelat, întrucât am citit cu sârg și cu pasiune romanul 2666, întâi de toate ca să verific dacă faima și cotarea autorului sunt reale, apoi întrucât romanul acesta m-a prins în capcana constructivă a unei teorii pe care am speculat-o leitmotivic pe tot parcursul lecturii mele, după cum se va vedea în cele ce urmează. Trebuie precizat și faptul că 2666 amplifică și ramifică *Detectivii sălbatici*, între cele două romane *hard* (ca temă, structură și stil, nu în ultimul rând ca număr

de pagini) ale autorului chilian funcționând o punte fațișă. Marginalitatea devenită centrală în *Detectivii sălbatici* rămâne matrice inițiativă, esențializându-se, ca demonstrație de forță, și în romanul 2666.

Ambele romane au la bază o structură de vortex și ambele cărți marșează pe rătăcirile ritualice ale unor personaje care marchează, implicit, un peregrinaj livresc al autorului. Acesta a fost el însuși un rătăcitor și un colecționar de lecturi, influențe, autori, idei. Obsesia vagabondajului ontic și literar, a migrației din cărțile sale esențiale, l-a instituționalizat, într-o bună măsură pe Bolaño ca pe un odiseic boem, ca pe un *wanderer hippie*², mizând inclusiv pe cititor ca pe un navigator și odiseu al textului de parcurs. Detectivismul sălbatic este simultan al autorului și al cititorului, dat fiind că ambele romane amintite aici materializează o virtuozitate repetitivă de a filtra una și aceeași poveste prin diferite tipuri de discurs și maniere, în pluriperspectivă³. În mod special, 2666 este un roman cu structură arcimboldiană⁴ (compozită) și

Sursă foto: <http://www.ziarulmetropolis.ro/scrisoare-catre-roberto-bolano/>

anamorfotică. Influențele asumate de Bolaño sunt nu puține: în primul rând modelul odiseic și cel al *Eneidei*, dar și *Divina Comedie* sau romanul labirintic joycean *Ulise*⁵. Acestora li se adaugă în procente recognoscibile admirația lui Bolaño față de câțiva autori fetiș: J. L. Borges (pentru încrengătura erudită a textelor acestuia, de proză eseistică și parabolică) sau Julio Cortázar al cărui roman *Rayuela* (*Șotron*) era considerat totemic, în secolul XX, de către autorul chilian. Ar mai fi, la nivelul scriiturii erudite și simili-detectivistice, ca influențe posibile - Umberto Eco precum și Enrique Vila-Matas. Pe linia cruzimii (și a paradisurilor artificiale), influențele vin dinspre Baudelaire, Lautréamont, Rimbaud, Apollinaire și, în proză, Louis-Ferdinand Céline. Iar tema peregrinării continue se bazează pe două direcții: pe de o parte literatura de limbă spaniolă despre *pícaros*, pe de altă parte direcția americană a rătăcitorilor faimoși în secolul XX, portretizați boem și neorealiste de Jack Kerouac și William S. Burroughs.

Romanul *2666* narează pulverizat, în povești mereu desfăcute și refăcute, dar continuu ramificate, istoria vieții unui scriitor german underground, pe numele său Benno von Archimboldi (pseudonimul lui Hans Reiter). Opera lui von Archimboldi este cercetată și promovată de câțiva cititori gurmeți precum parizianul Jean-Claude Pelletier, torinezul Pierro Morini, madrilenul Manuel Espinoza și londoneza Liz Norton. Romanul se ramifică și stratifică spectaculos în sute de istorii de viață și moarte care toate au un sens în demonstrația autorului. Întrucât *2666* este, de fapt, și un roman care face teoria literaturii despre cum marginalitatea poate deveni centrală și matrice. Bolaño pledează astfel pentru propria lui literatură, făcând din periferie un punct-cheie, un rizom din care se poate extrage și ramifica o literatură validă estetic, cu toate riscurile pe care le aduce colonizarea pe care periferia o aplică asupra centrului.

Nu doar scriitorul Benno von Archimboldi este

un marginal, ci toate figurile artistice de care se ocupă autorul în acest Tabel Mendeleev al marginalității literare ce generează aceeași mișcare de reinvestire a periferiei. Roberto Bolaño este obsedat de această schimbare de paradigmă în care marginalitatea ar deveni obiect esențial de studiu și subiect suprem, în detrimentul a ceea ce era, în tradiție estetică ortodoxă, numit subiectul major - adică temele înalte, nobile, figura geniului (de pildă) etc. Lucrurile minore devin majore, iar ceea ce era major este alungat, eliminat ori estompat. Paietele și zorzoanele sunt lepădate, de asemenea, cu tendință, pentru a fi promovată o artă argotică ori jargonardă ce ar putea înlocui artă canonică, tradițională. Este un fel de transmutare a artei stradale în literatură și o alchimie aparte: în felul său, *2666* este un roman marcelduchampian; asemenea lui Marcel Duchamp care a creat artefacte din obiecte non-artistice obișnuite (intemeind o artă nouă), Bolaño este interesat de aceeași metodă și în literatură. Duchamp este, de altfel, invocat la un moment dat în *2666*, ca model alternativ.

Stilul lui Roberto Bolaño pledează, la rândul său, pentru o estetică (minoră) a periferiei. Frazele lui sunt captivante prin felul în care se încarcă de înfățișarea unor lucruri banale din cotidian, autorul fiind în mod predilect un descriptivist al nimicurilor. Lucrurile obișnuite (în gestualitate) sunt cele care populează majoritar realitatea, de aceea frazele bolañeze sunt doldora de nimicuri relatate, înșirate. Dar tocmai descrierea lor cu încetinitor și demonstrativ le preschimbă în subiect central, le metamorfozează în ceva esențial, le desparte de matricea lor periferică, le deparazitează de marginalitate. Acesta este motivul pentru care autorul are o frază naturală și fluentă, consistentă prin tocmai acolada sau bucla încăpătoare pe care o concretizează, marcând orice. Banalitatea și periferia îl stimulează pe Bolaño să fie fluid, fără poticniri, fără obstacole stilistice ori retorice.

Autorul chilian are alergie la literatura perfectă, magistrală, majoră. Nu râvnește să scrie o mare operă, ci o mică operă ce ar putea fi percepută (prin transferul periferiei spre centru) ca "o mare operă" (cu ghilimelele de rigoare). Bolaño ambiționează și izbutește o mutație în literatură sau, eventual, o anamorfoză arborescentă. Tot ceea ce este marginal devine esențial și central cu tendință. Este, cum sugeram deja, o alchimie argotică, dar inovatoare.

Cele două romane magistrale lui Roberto Bolaño propun diverse variante de *questa*: personajele caută și manifestă chiar un fel de boală în a căuta obsesiv ori chiar se molipsesc de la căutarea lor. Niciodată căutarea nu are în vizer oameni ori lucruri frumoase și grandioase, întotdeauna este vorba de minoritari artistici care, însă, prin tocmai căutarea lor de către alții, reverberează centralitate și esență. Este ca și cum, într-un sens iscusit al teoriei literare, autorul și-ar fi pregătit posteritatea de

fost marginal devenit central în asemenea măsură încât ar putea deveni nu doar matrice artistică, dar ar putea stimula inclusiv imitatori, epigoni.

Mai cu seamă frazele prozatorului chilian captează atenția: sunt pline de nimicuri, întrucât pledoaria lui este aceea că orice poate deveni tot și totul poate deveni orice. Frazele și construcția acestora este repetitivă: totul depinde de perifericul și marginalitatea personajelor care reverberează în cercuri concentrice perifericul și marginalitatea altor personaje. Totul este, prin urmare, leitmotivic, contrapunctic în chip asumat.

În volumul al doilea din 2666, căutarea de tip policier a misteriosului autor Benno von Archimboldi se deplasează în Mexic, în orașul Santa Teresa, prilej de a înfățișa neorealista viața vizibilă dar și subterană a infracționalității din orașele mexicane, mizere și supraaglomerate. Acest segment al romanului este fixat pe o temă recurentă: identificarea cadavrelor de fete și femei care au fost violate și ucise în chip abominabil în zona Santa Teresa. Cel puțin o sută de pagini conțin o avalanșă intenționată, un corn oribil al abundenței. Există vreo morală în această avalanșă funestă a oribilului? Evident. Mai întâi morala etică, explicată deja nuanțat de mulți hermeneuți⁶: în 2666 sunt asociate scene din genocidul evreilor în cadrul Holocaustului cu fenomenul feminicid petrecut în orașul mexican Santa Teresa (inspirat de mutilările și asasinările a sute de femei de condiție pauperă în orașul Juarez); o altă trimitere este la sutele de mii de *desaparecidos* în timpul dictaturilor militare de extremă dreaptă din America de Sud (victime evaporate definitiv, corpuri distruse sau îngropate clandestin tocmai întrucât fuseseră torturate atroce). Roberto Bolaño sugerează (inclusiv prin titlu) o apocalipsă prelungită de la Holocaust la epidemia de *desaparecidos* și ulterior la fenomenul feminicid din orașul Santa Teresa (un „holocaust silențios”, cum îl numește pe bună dreptate Martin Camps⁷), punând în discuție o formulă lansată de Hannah Arendt, aceea de banalizare a răului, a abominabilului⁸.

Există, însă, și o morală epică și estetică: romanul se poate naște și din subiecte ignobile, triviale, dar care conțin plener dialectica viață-moarte ori sexualitate-moarte, din nimicuri ale vieții banale. De aici descrierea ritualică a unor zone de periferie, a unor gropi de gunoaie (unde sunt abandonate cadavrele, de către asasini și profanatori) care devin centrale, devin locuri epice, depoziționale, locuri ale scrisului. Corpul femeilor violate și ucise devine, de fapt, corpul romanului (detectivistic) care transcrie istoria acestor asasinate (cu miză multiplă, după cum am precizat deja). Dimensiunea infectă (gropile de gunoaie cu cadavre putride ori mutilate) se preschimbă, alchimic, într-o dimensiune centrală. Rapoartele juridice și de investigație despre cadavre sunt leitmotivice și relativ identice, pentru a puncta o coloană vertebrală a demersului epic. Hoituri descompuse, trupuri

destrămate – romanul se poate construi și cu astfel de ingrediente, întrucât romanul este un corp descompus, destrămat. Mai exact, romanul este un transroman al desfacerii din balamale, o destrupare, o putrefacție estetică. Limbajul de comentator al lui Bolaño este intenționat unul de autopsist rece, relatând asasinările și corporalitatea mutilată nu doar cu scop politic, ci și din ipostaza de teoretician literar. Literatura este un corp mereu mutilat de femeie, schingiuit de un romancier-bărbat, în principiu. Desigur, pe lângă această conotație, funcționează bătaia între machism și marianism, pe care scriitorul chilian o transmută din timpul juntelor militare sud-americane (tutelate de S. U. A.) când violul fusese introdus oficial ca tortură politică asupra militanților de stânga aflate în închisori și centre de interogatoriu, până la mutilările, violurile și asasinările asupra femeilor paupere din Santa Teresa (fenomen petrecut în orașul mexican Juarez, începând cu 1993, pe parcursul a un deceniu), arondate, ideologic-economic, neoliberalismului american care a marcat fatal nordul mexican⁹. Analiza fenomenului feminicid din romanul 2666, din punct de vedere politic, rămâne să fie analizată amplu cu alt prilej, într-un studiu următor.

Cuvântul **viol** este cel mai des folosit în romanul 2666, întrucât acest nou tip de roman, chiar el, se dorește a fi un viol, scriitura e asumată ca o formă de viol, sugerează Roberto Bolaño. E doar o intuiție speculată aici și acum, pe parcursul acestui text. Cuvântul viol apare de sute de ori, până când se erodează, până când cuvântul în sine și acțiunea agresivă pe care o conține devin ceva banal. Morala bolañeză ar fi aceea că și a viola e o formă de viață, e tot viață, cu toată abjecția ei. Scrisul însuși poate fi asumat ca o formă de viol.

Volumul trei din 2666 ne reîntoarce la identitatea și viața scriitorului Benno von Archimboldi și a originilor acestuia: începuturile sale de cititor, inițiatorii săi livrești, experiența sa de lectură etc. Sunt narate boemia berlineză a viitorului von Archimboldi, apoi trecerea lui, ca soldat, prin al doilea război mondial. Viitorul scriitor periferic-central ajunge până în România, de aceea există inclusiv o discuție picantă despre Dracula și Vlad Țepeș care nu are cum să nu-l amuze pe cititorul român (deși fenomenul Dracula face parte tot din liantul violent care intermediază diferite evenimente brutale din roman)! E tratat epic frontul din URSS, este radiografiată succint literatura rusă (oficială și neoficială), sunt narate orori ale războiului, apoi atmosfera postbelică din Germania. Inclusiv aceste istorii sunt marginale, periferice, dar cu aceeași miză și ispită de a deveni centrale, de la un punct. În sfârșit, cititorul află cum Hans Reiter devine Benno von Archimboldi: totul este înădit din cioburi și firimituri marginale, de outsider și paria. Totul este sau pare neimportant, secundar, dar devine esențial și primordial. Acesta este punctul în care apare teoria

minoratului (îmi permit să o numesc astfel), formulată de un bătrân care deține o mașină franceză de scris împrumutată lui von Archimboldi. Prin gura bătrânului care este, simbolic, un teoretician literar (fie el chiar ratat), transpare scopul prim al romanului 2666. Iar această teorie sună astfel, succint sintetizată: operele minore sunt scrise de autori misterioși care comit o formă de dicteu, iar acest dicteu devine în timp (prin descoperire inițiativă) o formă de capodoperă inedită (vol. III, p. 186), adică un text major.

Romanul continuă cu istoria scrierii și publicării cărților lui Benno von Archimboldi: receptarea acestui autor e minimă, discretă, terțiară. Dar Bubis, editorul lui von Archimboldi, intuiește teoria despre minoratul devenit primordial și central, drept care își asumă publicarea unui autor care se vinde extrem de puțin și despre care criticii scriu prost sau deloc. În teoria minoratului, scriitorul-lumpen este, de fapt, sau ar putea fi un posibil geniu în sens atipic, adaptat, intuit de un alt personaj, Baroneasa von Zumppe. Treptat, Benno von Archimboldi devine celebru fără să vrea și fără să știe, cu încetineală și pe furiș ori într-un sens ocult adaptat la împrejurări. Scriitura lui este percepută ca o formă de inițiere extremă pentru cititori, editori și critici literari, drept care von Archimboldi este tradus în multiple limbi străine și chiar figurează pe lista eventualilor candidați la Premiul Nobel. Evident că romanul se încheie neîncheiat, dând de înțeles că orice poate urma, orice se poate întâmpla, nimic nu este stabil ori limpede, totul se transformă, nimic nu rămâne cum este și însuși nimicul poate fi preaplin. 2666 este un roman **anarhetipal** (pulverizat demonstrativ) care ar materializa de fapt, teoretic vorbind dar și epic, un concept propus de Corin Braga acum un deceniu¹⁰. Dar aceasta este o chestiune pe care o voi dezvolta, poate, în alt eseu, cândva, deocamdată reiterez doar ideea finală că teoria minoratului este aceea care pare a fi cea mai potrivită și speculativă pentru Roberto Bolaño și pentru personajul său alter-ego, Benno von Archimboldi.

Note:

1. Ruxandra Cesereanu, „Hoarda Poeților: Fiii lui Caliban”, *Steaua*, 7-8, 2014, pp. 35-36
2. Daniel Zalewski, „Vagabonds. Roberto Bolaño and His Fractured Masterpieces”, *The New Yorker*, March 26, 2007
3. Ignacio López-Calvo, „Roberto Bolaño’s Flower War: Memory, Melancholy and Pierre Menard”, în Ignacio López-Calvo (ed.), *Roberto Bolaño, a Less Distant Star. Critical Essays*, New York, Palgrave Macmillan, 2015, pp. 52-52
4. Martin Camps, “<<Con la cabeza en el abismo>>: Roberto Bolaño’s *The Savage Detectives* and 2666, Literary Guerrilla and the Maquiladora of Death”, în *Ibidem.*, pp.

118-119

5. Raúl Rodríguez Freire, “Ulyse’s Last Voyage: Bolaño and the Allegorical Figuration of Hell”, translated by Lisa K. Hirschmann, în *Ibidem.*, p. 85
6. Margaret Boe Birns, “666 Twinned and Told Twice: Roberto Bolaño’s Double Time Frame in 2666”, în *Ibidem.*, p. 71
7. Martin Camps, “<<Con la cabeza en el abismo>>: Roberto Bolaño’s *The Savage Detectives* and 2666, Literary Guerrilla and the Maquiladora of Death”, în *Ibidem.*, p. 112
8. Chestiunea răului este analizată, ramificată, și în cartea semnată de Daniuska González, *La escritura barbara: la narrativa de Roberto Bolaño*, Lima, Fondo Editorial Cultura Peruana, 2010
9. Grant Farred, “The Impossible Closing: Death, Neoliberalism and the Postcolonial in Bolaño’s 2666”, *Modern Fiction Studies*, 56.4, Winter 2010, pp. 689-708
10. Corin Braga, *De la arhetip la anarhetip*, Iași, Editura Polirom, 2006

Bibliography:

- Roberto Bolaño, *Detectivii sălbatici / The Savage Detectives*, traducere de Dan Muntean Colan, Editura Corint, 2013
- Roberto Bolaño, 2666, vol. 1-3, traducere de Eugenia Alexe Munteanu, București, Editura Univers, 2016
- Corin Braga, *De la arhetip la anarhetip / From Archetype to Anarchetype*, Iași, Editura Polirom, 2006
- Ruxandra Cesereanu, „Hoarda Poeților: Fiii lui Caliban” / „Poets’ Horde: The Suns of Caliban”, *Steaua*, 7-8, 2014, pp. 35-36
- Sharae Deckard, „Peripheral Realism, Millennial Capitalism and Roberto Bolaño’s 2666”, *Modern Language Quarterly*, 73.3, 2012, pp. 351-372
- Grant Farred, „The Impossible Closing: Death, Neoliberalism and the Postcolonial in Bolaño’s 2666”, *Modern Fiction Studies*, 56.4, Winter 2010, pp. 689-708
- Daniuska González, *La escritura barbara: la narrativa de Roberto Bolaño*, Lima, Fondo Editorial Cultura Peruana, 2010
- Ignacio López-Calvo (ed.), *Roberto Bolaño, a Less Distant Star. Critical Essays*, New York, Palgrave Macmillan, 2015
- Angeles Donoso Macaya, „Estética, política y el posible territorio de la ficción en 2666 de Roberto Bolaño”, *Revista Hispánica Moderna*, 62.2, 2009, pp. 125-142
- Daniel Zalewski, „Vagabonds. Roberto Bolaño and His Fractured Masterpieces”, *The New Yorker*, March 26, 2007

